

Mozaik a főváros múltjából

244

Pályázat 48-as emlékműre

A főváros közvéleménye egyre gyakrabban és erősebben kifogásolta, hogy Budapesten nincs az 1848/49. évi szabadságharcnak méltó emlékműve. Engedve a közvélemény nyomásának a főváros törvényhatósági bizottsága 1889. május 20-i közgyűlésén kiírta „a főváros területén felállítandó Szabadságharc-szobor” tervpályázati feltételeit.

A pályázaton csak magyar honpolgárok vehettek részt.

„A művész feladata oly művet tervezni, mely által az 1848—49. évi szabadságharc mint történelmi múltunk egyik dicsőségteljes eseménye s hazánk politikai és társadalmi átalakulásának nagyszerű határvonala úgy ezen korszakalkotó eseményhez, mint a nemzet kegyeletéhez és a főváros díszéhez méltóan megörökíthető legyen.”

A kiírás azt is tartalmazta, hogy „a mű felállítandó helyéül vagy az új országház előtti terek egyike, vagy az Andrássy útnak egyik pontja (városligeti végpont vagy körtér) választandó.”

A pályaművek (minták) beadási határidejét 1890. december 31-ben szabták meg.

A bíráló bizottság (élén Pulszky Ferencsel és Keleti Gusztávval) a beérkezett szobortervekből több héten át nyitva tartó kiállítást rendezett.

A kiírás két fő szempontot tartalmazott: a szobor fejezze ki a szabadságharc „harc” jellegét, és a csatolt költségirányzat ne lépje túl a megszabott 200 000 forintot.

E két alapfeltételnek — olvasható a bíráló bizottság 1891. április 7-i jelentésében — a beérkezett 9 pályaműből csak 3 felelt meg; ezek közül az egyiket kezdetleges kísérletnek minősítették, Donáth Gyula és Róna József terveit pedig csak viszonylagos értékűnek. A bizottság — minden szempontot mérlegelve — az első helyen (betűrendben) Róna József, Stróbl Alajos és Zala György, másodikon Donáth Gyula, Köllő Miklós és Szécsi Antal terveit ítélte „relative legérdemesebb” pályaművekként.

A pályázat, ha nem is járt teljes sikerrel, legalább bebizonyította, hogy a gyűjtésből befolyt 189 ezer forint nem elegendő a tervezett nagyszabású emlékmű kivitelezésére. Pedig, mint általánosan megállapították: „Magyarországon eddig még semmiféle gyűjtés sem eredményezett ily nagy összeget.” Az első sorban említett művészek személyenként 1200, a másodiknak rangsoroltak 600 forint tiszteletdíjat kaptak.

A 48-as emlékmű ügye azonban egy időre lekerült napirendről. Részben a Disz térre tervezett Honvéd-szobor, részben az Andrássy-szobor felállítása körüli viták kötötték le a figyelmet. Nemsokára pedig a millenniumi emlékmű létesítésének gondolata került előtérbe. A Szabadságharc-szobor pályázatát később megismételték. Ezt a pályázatot Szamovolszky Ödön és Gách István terve nyerte. A díjnyertes szobor elkészítését azonban megakadályozta az első világháború.

A nagyszabású terv, a Szabadságharc-szobor felállítása teljesen feledésbe merült.

Jókai írói jubileuma

Jókai Mór 50 éves írói jubileumának megünneplését 1893 elején számos fővárosi törvényhatósági bizottsági tag indítványozta. Jókait élete, munkássága az egész nemzet írójává tette, de otthona, félvezszázados közéleti tevékenysége a fővároshoz kötötte. Az 1893. március 22-i közgyűlés ezért a kiváló író Budapest díszpolgárává választotta.

Az 1893. november 15-i közgyűlés pedig elhatározta, hogy előfizet Jókai műveinek a jubileum alkalmából összegyűjtött és megjelentetett nemzeti díszkiadására — könyvtára, iskolái és közművelő-

dési intézményei számára — 25 példányban, az ünnepségek költségeire pedig 2000 forintot adományoz.

Jókai Mór levélben köszönte meg „a fényes és szeretetteljes kitüntetését”. Mint írta: „ötven év óta osztozom híven Budapest gyászában úgy, mint örömben. Igyekeztem hű krónikása lenni az átélte eseményeknek. Adja a népek Istene, hogy ezentúl csak a haladás és boldogulás krónikájának lapjait töltsék meg az utánam következők.”

Március 15. ünnepése az iskolákban

Dr. Gööz József polgári iskolai igazgató, törvényhatósági bizottsági tag a fővárosi tanácshoz küldött beadványában rámutatott a nagy nemzeti események iskolai megünneplésének pedagógiai jelentőségére. Mint kifejtette, más országokhoz mérten Magyarországon milyen kevés az ilyen ünnepély, az is csupán egy-egy iskola saját kezdeményezéséből ered. Ezért kérte, hogy a főváros középfokú iskolái „1848. március 15-ikének, mint a Szabadság, Egyenlőség és Testvériség proklamálásának emlékét” ünnepélyel tartozzanak megszentelni.

Az indítványt a közoktatási bizottmány (melynek tagjai közt egyébként Gööz is helyet foglalt) melegen pártolta.

Az 1893. március 9-i közgyűlésen Heltai Ferenc dr. örömmel fogadta a javaslatot, de kifogásolta, hogy a beadványhoz nem csatoltak részletes ünnepélytervezetet. Majd hozzáfűzte, hogy az iskoláknak jöteveik (pl. Szilágyi István, Röck Szilárd stb.) emléknapiját is meg kellene ünnepelniük. „Most csak zsebre vágják a növendékek az ösztöndíjakat, s arról nem tudnak, hogy kinek köszönhetik azokat.” A közgyűlés — Heltai módosításával kiegészítve — egyhangúlag elfogadta a Gööz kezdeményezéséből eredő javaslatot.

A közoktatásügyi bizottmány 1894. január 26-i ülésén — Lengyel Sándor javaslatára — az iskolaalapítókról, jötevekről szóló megemlékezést az évzáró ünnepély egyik pontjává tették. Március 15-éről nem határoztak. A Monarchiában akkor még elég kényes kérdésnek számított említése.

Egy év múlva mégis újból a főváros közgyűlése elé vitték március 15. ünnepét. Vázsonyi Vilmos dr. ugyanis — nemrég megválasztott (mégpedig ellenzéki) törvényhatósági bizottsági tag — az 1895. március 20-i közgyűlésen kifogásolta, hogy a főpolgármester a közgyűlési termet nem engedte át az egyetemi ifjúság március 15-i ünnepélyére. Ráth Károly főpolgármester — bár kijelentése szerint válasszal nem tartozott, mert az esetről nem tudott — rögtön kijelentette, hogy „politikai tüntetéseket célzó gyülekezésekre” a közgyűlés terme nem való, ilyen célra át nem engedhető. A főpolgármester helyett Kamermayer polgármester adott választ Vázsonyi kérdésére. Arra kérte a közgyűlést „ne hangzatos szavakban, hanem a tényekben keresse a hazafiságot”. — Vázsonyi nem fogadta el a kapott választ, a közgyűlés túlnyomó többsége azonban megelégedett a polgármester válaszával és nem ragaszkodott a március 15-i ünnepségekhez.

Kioszk a Gellérthegyen

A honfoglalás ezeréves ünnepelésének előkészülete lázba hozta az országot. Sorra érkeztek a javaslatok az ünnepelés még teljesebbé tételére. Polonyi Géza, a neves ellenzéki politikus a főváros 1895. június 12-i közgyűlésén indítványozta, hogy a Gellérthegy nemrég fásított, északkeleti lejtőjének a fővárosra pompás kilátást nyújtó sétányán egy szép kisvendéglőt — mint ő nevezte: kioszkot — építsenek.

A főváros mérnöki hivatala maga gondoskodott a „svájci stílusban tartott, két fedett verandával

és nagyobb terasszal tervezett csinos kioszk és vendéglőépület” részletes terveiről, 20 643 forint építési előirányzattal. A november 6-i közgyűlés hozzájárult az építéshez azzal a kikötéssel, hogy a kioszknak a millenniumi kiállítás megnyitására, 1896. május 1-re készen kell állania.

A „csinos kioszk” idejében megépült, és a sétáló fővárosi közönség szívesen látogatta. Buda ostromakor pusztult el, 1944—45 telén.

Stromfeld Aurél ösztöndíja

1872-ben, a Ludovika Akadémia megnyitásakor mind Pest, mind Buda városa két-két alapítványi helyet adományozott a honvédtiszteket képző intézmény számára. A két város egyesítése után a főváros közgyűlése dönthetett e négy alapítványi hely sorsáról.

Az 1892. május 20-i közgyűlés az 1892/93. tanév kezdetétől a négy helyet Hollós Tihamér, Kállai Aladár, Révy Kálmán és Stromfeld Aurél pályázatokkal töltötte be.

Stromfeld Aurél, az 1919-es Vörös Hadsereg vezérkari főnöke tehát a főváros ösztöndíjasaként végezte el a Ludovika Akadémiát.

Dr. Göbel József

CONTENTS:

On the 60th anniversary of the Hungarian Council Republic (Lajos Mesterházi)	1—3
This year's budget for Budapest (Tamás Aczél Kovách)	4—5
Recollections of a famous actor (Tamás Major)	6—9
Leninváros—this month's town in our series on the urbanization of country towns (Ervin Tamás)	11—13
Prime Minister Mihály Károlyi's talks with the emissary of the Entente in 1918 (Mária Ormos)	14—16
The everyday of the Hungarian Council Republic (János Kende)	16—19
My meeting with Béla Bartók (Imre Csenki)	20—21
László Kálnoky, poet of the tragicomic; Part I (Balázs Vargha)	22—23
On József Koszta, the painter of country life (József Vadas)	24—27
Debate article on the construction and distribution of flats (Éva Mihály)	28—30
Traffic problems downtown Budapest (Péter Rádi)	31—33
On the Museum of Applied Arts (a competition essay)	34—37
Two masterpieces of goldsmith art in the Deák Square treasury of the Lutheran Church (András Szilágyi)	38—39
On the town-well in Buda (Dr. Lóránt Radnai)	40—41

Front cover:

Section of the National Museum building (Photo: László Csígo)

Back cover:

'Girl with Geranium' by József Koszta (Photo: Alfréd Schiller)